

סוגיה יג: נאמנות נשים וקטנים על בדיקת חמץ

*

רקע

"עד אחד נאמן באיסורין" [גמ' גיטין ב:]. תוס' מסביר שדין זה נלמד מנדה שדרשין לה "וספרה לה" - לעצמה - מוכח שאף אשה נאמנת באיסורים. בנוסף לכך, מעשים בכל יום שסומכים על עדות נשים באיסורים. סוגיתנו סותרת את הכללים הללו, ומשמע ממנה שנשים אינן נאמנות באיסורים. הראשונים עמלים ליישב סוגיתנו עם הכללים הידועים לנו מהמנהג ומסוגיות הש"ס.

מקורות

- א. ד-ד: "אמר להו רב נחמן בר יצחק תניתוה הכל נאמנים... הימנוהו רבנן בדרבנן"
- ב. תוס' ד"ה הימנוהו
- השגת הראב"ד א: באלפס
- ג. רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ב הי"ז
- ד. שו"ע סי' תלז סע' ד ומשנה ברורה [במיוחד: ס"ק טז, יח]

הסבר הסוגיה

"הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו עבדים ואפילו קטנים". [ברייתא ד.]

הברייתא אומרת שנשים, עבדים וקטנים נאמנים על בדיקת חמץ. מסבירה הגמ' שנאמנותם היא רק מפני שבדיקת חמץ דרבנן, ו"הימנוהו רבנן בדרבנן". מקשים הראשונים מדוע אומרת הגמ' שנשים נאמנות רק בדינים דרבנן, והרי מעשים שבכל יום שאנו מאמינים לנשים אפילו על השחיטה ועל הניקור שהם איסורי תורה? מתרצים הראשונים [תוס' ד"ה הימנוהו, ר"ן א: באלפס ד"ה ואמרי', הגהות אושרי סי' ג בשם סמ"ג, ועוד ראשונים] על פי הירושלמי, שבכל איסורים שבתורה נשים נאמנות, אבל בדיקת חמץ שונה שיש בה טרחה רבה וצריך דקדוק גדול, ולכן נאמנות הנשים היא רק מפני שבדיקה דרבנן. בדברי הראשונים יש שני תירוצים נוספים לקושיה זו:

- א. רבינו דוד [ד"ה הימנוהו רבנן]: דברי הגמ' "הימנוהו רבנן בדרבנן" מתייחסים רק לקטנים, אבל נשים נאמנות אפילו באיסורים דאורייתא.

- ב. ראב"ד [א: באלפס]: עד אחד נאמן באיסורים ואשה נאמנת באיסורים, אבל לא הרי נאמנותו של העד כנאמנותה של האשה. עד נאמן באיסורים בתורת עדות, ואשה אינה נאמנת בתורת עדות אלא רק בתורת נאמנות. עד נאמן להעיד, ואשה אינה נאמנת להעיד, אלא רק לספק אינפורמציה מסויימת בלבד. לכן עד כשר נאמן גם לגבי עצמו וגם לגבי אחרים, גם במקרה שאיתחזק איסורא [הדבר בחזקת איסור, ועל פי עדותו מוציאים את האיסור מחזקתו] וגם במקרה

שלא איתחזק איסורא. אשה נאמנת רק על עצמה, שאין לסיפור זה דין עדות, או על מקרה שלא איתחזק איסורא¹ [כגון לספר שחתיכה מסויימת היא חתיכת שומן ומותר לאוכלה]. כיוון שהחתיכה אינה בחזקת איסור, אין לדבריה דין עדות, אלא גילוי מלתא בלבד.

לפיכך אשה נאמנת לומר ששחטה בהמה ונטלה את הגיד, למרות שדברים אלו בחזקת איסור, כיוון שאין באמירתה תורת עדות, אבל אינה נאמנת להעיד שאחרים שחטו את הבהמה או נטלו את הגיד. בבדיקת חמץ איתחזק איסורא, ולכן הנאמנות של נשים לומר שהמשכיר בדק את הבית היא רק מפני שבדיקת חמץ דרבנן, והימנוהו רבנן בדרבנן.

סיכום

שלוש שיטות בראשונים בנאמנות נשים בבדיקת חמץ ובשאר איסורים:

א. רוב הראשונים: נשים נאמנות באיסורי תורה שאין בהם טרחה רבה, ובבדיקת חמץ שהיא דרבנן אפילו שיש בה טרחה רבה.

ב. רבינו דוד: נשים נאמנות בכל איסורי תורה אפילו באיסורים שיש בהם טרחה רבה.

ג. ראב"ד: נשים נאמנות על מעשיהן בכל איסורים שבתורה, ונאמנות להעיד על מעשים של אחרים רק במקום שלא איתחזק איסורא, או בבדיקת חמץ שחיובה מדרבנן.

הלכה

השו"ע [סי' תלו סע' ד] פוסק שנשים נאמנות לומר שהן בדקו את הבית. וכן קטן שיש לו דעת לבדוק נאמן. המשנה ברורה [סקט"ז] מפרש כדברי הגמ', שנאמנותם רק כיוון שבדיקת חמץ דרבנן, ולכן אם הגיעה שעה ששית ולא ביטל, אינו יכול לסמוך על בדיקתם, וצריך לבדוק בעצמו.

כמו כן מוסיף המשנה ברורה [סקי"ח], שרק בדיעבד ניתן לסמוך על נשים וקטנים, אבל לכתחילה אין נכון לצוות אותם לבדוק.

¹ הסבר זה אינו מפורש בראב"ד, רק משמע כך מתוך דבריו.